

καί κεν ἐς ἠῶ δῖαν ἀναχοίμην, ὅτε μοι σὺ
 τλαίῃς ἐν μεγάρῳ τὰ σὰ κήδεα μυθῆσασθαι.»
 Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·
 «Ἀλκίνοε κρείον, πάντων ἀριδείκτετε λαῶν,
 ὦρην μὲν πολέων μύθων, ὦρην δὲ καὶ ὕπνου·
 εἴ δ' ἔτ' ἀκουέμεναί γε λιλαιεαί, οὐκ ἂν ἐγὼ γε
 τούτων σοι φθονέοιμι καὶ οἰκτρότερ' ἄλλ' ἀγορευέσθαι,
 κήδε' ἐμῶν ἑτάρων, οἳ δὴ μετόπισθεν ὄλοντο,
 οἳ Τρώων μὲν ὑπέξεφυγον σπονδέσσαν αὐτήν,
 ἐν νόσφ' δ' ἀπόλοντο κακῆς ἰσότητι γυναικός.

Αὐτὰρ ἐπεὶ ψυχὰς μὲν ἀπεσκέδατ' ἄλλυδις ἄλλη
 ἀγνή Περεφόνεια γυναικῶν θηλυτεράων,
 ἤλθε δ' ἐπὶ ψυχῇ Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο
 ἀχνυμένην· περὶ δ' ἄλλαι ἀγηγέραθ', ὅσοι ἄμ' αὐτῷ
 οἴκῳ ἐν Αἰγίσιθιο θάνον καὶ πότμον ἐπέσπον.
 ἔγνω δ' αἰψ' ἐμὲ κείνος, ἐπεὶ πῖεν αἶμα κελαϊνόν·
 κλαίει δ' ὁ γε λυγέως, θαλερόν κατὰ δάκρυον εἴβων,
 πιτυνάς εἰς ἐμὲ χεῖρας, ὀρέξασθαι μενεαίνων·
 ἀλλ' οὐ γάρ οἱ ἔτ' ἦν ἵς ἔμπροσθεν οὐδ' ἔτι κῆκος,
 οἷη περ πάρος ἔσκεν ἐνὶ γναμπτοῖσι μέλεσσι.
 τὸν μὲν ἐγὼ δάκρυα ἰδὼν ἐλέησά τε θυμῷ
 καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδων·

«Ἀτρεΐδη κύνδιτε, ἄναξ ἀνδρῶν, Ἀγάμεινον,
 τίς νύ σε κῆρ ἐδάμασσε τανηλεγέος θανάτοιο;
 ἡέ σέ γ' ἐν νήεσσι Ποσειδάων ἐδάμασσε
 ὄρος ἀργαλέων ἀνέμων ἀμέγαρτον αὐτμήν,
 ἡέ σ' ἀνάροισι ἀνδρες ἐδηλήσαντ' ἐπὶ χέρου
 βοῦς περιταμνόμενον ἡδ' οἴων πώεα καλά,
 ἡέ περὶ πτόλιος μαχευόμενον ἡδὲ γυναικῶν;»

Ἦς ἐφάμην, ὁ δὲ μ' αὐτίκ' ἀμειβόμενος προσέειπε·
 «διογενὲς Λαερτιάδη, πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ,
 οὐτ' ἐμὲ γ' ἐν νήεσσι Ποσειδάων ἐδάμασσε,
 ὄρος ἀργαλέων ἀνέμων ἀμέγαρτον αὐτμήν,
 οὔτε μ' ἀνάροισι ἀνδρες ἐδηλήσαντ' ἐπὶ χέρου,
 ἀλλὰ μοι Αἰγίσιθος τεύξας θανάτον τε μόρον τε
 ἔκτα σὺν οὐλομένη ἀλόχῳ, οὐκόνδε καλέσσαις,
 δεῖπνίσσαις, ὥς τίς τε κατέκτανε βουὴν ἐπὶ φάτῃ·
 ὧς θάνον οἰκτιρίτω θανάτων· περὶ δ' ἄλλοι ἐπεισοῖοι

Α 435-503

νολεμέως κτείνοντο, σύεσ ὧς ἀργιόδοντες,
 οἳ ῥά τ' ἐν ἀφνειοῦ ἀνδρός μέγα δυναμένοι
 ἦ γάμῳ ἢ ἐράνῳ ἢ εἰλαπίνῃ τεθαλυῖη.

ἦδη μὲν πολέων φόνῳ ἀνδρῶν ἀντεβόλησας,
 μουνάξ κτεινομένων καὶ ἐνὶ κρατερῇ ὑμίγη·
 ἀλλά κε κείνα μόλιστα ἰδὼν ὀλοφύραο θυμῷ,
 ὧς ἄμφι κρητῆρα τραπέζας τε πληθούσας
 κείμεθ' ἐνὶ μεγάρῳ, δάπεδον δ' ἅπαν αἶματι θύεν.
 οἰκτροτάτην δ' ἤκουσα ὅπια Πριάμοιο θυγατρός,
 Κασσάνδρης, τὴν κτεῖνε Κλυταιμνήστρη δολόμητις
 ἀμφ' ἐμοί· αὐτὰρ ἐγὼ ποτὶ γαίῃ χεῖρας ἀείρων
 βάλλον ὀποθήσκων περὶ φραγάνῳ· ἡ δὲ κυνώπις
 νοσφίσαστ', οὐδέ μοι ἔτλη ἰόντι περ εἰς Ἀἶδαο
 χερσὶ κατ' ὀφθαλμοὺς ἐλέειν σὺν τε στόμ' ἐρείσαι.
 ὧς οὐκ αἰνότερον καὶ κύντερον ἄλλο γυναικός
 ἦ τις δὴ τοιαῦτα μετὰ φρεσὶν ἔργα βάληται·

οἷον δὴ καὶ κείνη ἐμήρατο ἔργον ἀεικές,
 οἷον δὴ καὶ κείνη ἐμήρατο ἔργον ἀεικές,
 κουριδίῳ τεύξασα πόσει φόνον· ἦ τοι ἔφην γε
 ἀττάσιος παίδεσσαν ἰδὲ δμῶεσσαν ἐμοῖσιν
 οἴκαδ' ἐλευσεσθαι· ἡ δ' ἔξοχα λυγρὰ ἰδυῖα
 οἷ τε κατ' αἴσχος ἔχευε καὶ ἔσσομένησιν ὀπίσσω
 θηλυτέρῃσι γυναιξί, καὶ ἡ κ' εὐεργός ἔρην.»

Ἦς ἐφρατ', αὐτὰρ ἐγὼ μιν ἀμειβόμενος προσέειπον·
 «ὦ πόποι, ἦ μάλα δὴ γόνον Ἀτρώος εὐρύοπα Ζεὺς
 ἐκπάγλως ἤχθηρε γυναικείας διὰ βουλάς
 ἐξ ἀρχῆς· Ἐλένης μὲν ἀπωλόμεθ' εἵνεκα πολλοῦ,
 σοὶ δὲ Κλυταιμνήστρη δόλον ἤρτυε τηλόθ' ἐόντι.»

Ἦς ἐφάμην, ὁ δὲ μ' αὐτίκ' ἀμειβόμενος προσέειπε·
 «τῷ νῦν μὴ ποτε καὶ σὺ γυναικί περ ἦπιος εἶναι·
 μηδ' οἳ μῦθον ἅπαντα πιφραυκέμεν, ὃν κ' εὖ εἶδῃς,
 ἀλλὰ τὸ μὲν φάσθαι, τὸ δὲ καὶ κεκρυμμένον εἶναι.
 ἀλλ' οὐ σοὶ γ', Ὀδυσσεῦ, φόνος ἔσσεται ἔκ γε γυναικός·
 λίην γὰρ πινυτή τε καὶ εὖ φρεσὶ μήδεα οἶδε
 κούρη Ἰκαρίοιο, περιφρων Πηνελόπεια.

ἦ μὲν μιν νόμῳν γε νέην κατελείπομεν ἡμεῖς
 ἐρχόμενοι πόλεμόνδε· πάσι δὲ οἳ ἦν ἐπὶ μαζῷ
 νήπιος, ὅς που νῦν γε μετ' ἀνδρῶν ἕξει ἀριθμῷ,

375

380

385

390

395

400

405

410

415

420

425

430

435

440

445

καὶ κείνος πατέρα προσπτόξευται, ἢ θέμις ἔστίν.
 ἢ δ' ἔμῃ οὐδέ περ υἷος ἐνπληρηθῆναι ἀκοιτικ
 ὀφθαλμοῖσιν ἔασι· πάρος δέ με πέφνε καὶ αὐτόν.
 ἄλλο δέ τοι ἔρως, εὐ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλαο σῆσι·
 κρύβδην, μηδ' ἀναφανδία, φιλῆν ἐς πατρίδα γαῖαν
 νῆα κατισχέμεναι, ἐπεὶ οὐκέτι πιστὰ γυναιξίν.
 ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπέ καὶ ἀτρεκέως κατὰλεξόν,
 εἴ που ἐτι ζώντος ἀκούετε παιδὸς ἐμοῖο,
 ἢ που ἐν Ὀρχομενῷ, ἢ ἐν Πύλῳ ἤμαθόεντι,
 ἢ που παρ Μενελάῳ ἐνὶ Σπάρτῃ εὐφραΐη·
 οὐ γάρ πω τέβνηκεν ἐπὶ χθονὶ δῖος Ὀρέστης.»

ᾠς ἔφατ', αὐτὰρ ἐγὼ μιν ἀμειβόμενος προσέειπον·
 «Ἀτρεΐδη, τί με ταῦτα διεΐρεαι; οὐδέ τι οἶδα,
 ζῶει ὃ γ' ἢ τέβνηκε· κακὸν δ' ἀνεμώλια βάζειν.»
 Νῶϊ μὲν ὃς ἐπέεσσιν ἀμειβομένῳ στυγεροῖσιν
 ἔσταμεν ἀχνύμενοι, θαλερόν κατὰ δάκρυ χέοντες·
 ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχῇ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος
 καὶ Πατροκλῆρος καὶ ἀμύμονος Ἀντιλόχοιο
 Αἰάντος θ', ὃς ἄριστος ἦν εἰδὸς τε δέμας τε
 τῶν ἄλλων Δαναῶν μετ' ἀμύμονα Πηλεΐωνα.
 ἔγνω δὲ ψυχῇ με ποδώκεος Αἰακίδαο,
 καὶ ῥ' ὀλοφυρομένη ἔπεα πτερόεντα προσηύδα·

«Διογενὲς Λαερτιάδη, πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ,
 σκέταίε, τίπτ' ἔτι μείζον ἐνὶ φρεσὶ μήσεαι ἔργον;
 πῶς ἔτλης ἄιδόδε κατελθέμεν, ἔνθα τε νεκροὶ
 ἀφραδέες ναῖουσι, βροσῶν εἰδῶλα καμώντων;»
 ᾠς ἔφατ', αὐτὰρ ἐγὼ μιν ἀμειβόμενος προσέειπον·
 «ὦ Ἀχιλεῦ, Πηλῆος υἱέ, μέγα φέρτατ' Ἀχαιῶν,
 ἦλθον Τειρεσίαο κατὰ χρέος, εἴ τινα βουλὴν
 εἶπω, ὅπως Ἰθάκην ἐς πατπαλόεσσιν ἰκοίμην·
 οὐ γάρ πω σκεδὸν ἦλθον Ἀχαιῖδος, οὐδέ πω ἀμῆς
 γῆς ἐπέβην, ἀλλ' αἰὲν ἔχω κακὰ· σείο δ', Ἀχιλεῦ,
 οὐ τις ἀνήρ προπάραιθε μακάρτατος οὐτ' ἄρ' ὀπίσσω.
 πρὶν μὲν γάρ σε ζῶν ἐτίομεν ἴσα θεοῖσιν
 Ἀργεῖοι, νῦν αὐτε μέγα κρατέεις νεκύεσσιν
 ἐνθάδ' ἔών· τῷ μὲν ἢ τῶν ἀνῶν ἀκαχίξει, Ἀχιλεῦ.»
 ᾠς ἐφάμην, ὃ δέ μ' αὐτίκ' ἀμειβόμενος προσέειπε·
 «μὴ δῆ μοι θάνατόν γε παραῦδα, φαιδίμ' Ὀδυσσεῦ.

βουλοίμην κ' ἐπάφουρος ἐὼν θητευέμεν ἄλλω,
 ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ, ᾧ μὴ βίσιτος πολὺς εἴη,
 ἢ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν.
 ἀλλ' ἄγε μοι τοῦ παιδὸς ἀγαθοῦ μῦθον ἐνίσπες,
 ἢ ἔπετ' ἐς πόλεμον πρόμος ἔμμεναι ἦε καὶ οὐκί.
 εἰπέ δέ μοι Πηλῆος ἀμύμονος εἴ τι πέπυσσαί,
 ἢ ἔτ' ἔχει τιμὴν πολέσιν μετὰ Μυρμιδόνεσσιν,
 ἢ μιν ἀτιμάζουσιν ἀν' Ἑλλάδα τε Φθίγῃ τε,
 οὐνεκά μιν κατὰ γῆρας ἔχει χεῖράς τε πόδας τε.
 εἰ γάρ ἐγὼν ἐπαρωγὸς ὕπ' αὐγάς ἡλείοιο,
 τοῖος ἐὼν οἷός ποτ' ἐνὶ Τροίῃ εὐρέη
 πέφνον λαὸν ἄριστον, ἀμύνων Ἀργεῖοισιν.
 εἰ τοιόσδ' ἔλθοιμι μίνυθά περ ἐς πατέρος δῶ,
 τῷ κέ τω στυξάμμι μένος καὶ χεῖρας ἀάπτου,
 οἱ κείνον βίοντων ἐέργουσιν τ' ἀπὸ τιμῆς.»

ᾠς ἔφατ', αὐτὰρ ἐγὼ μιν ἀμειβόμενος προσέειπον·
 «ἦ τοι μὲν Πηλῆος ἀμύμονος οὐ τι πέπυσαι,
 αὐτὰρ τοι παιδὸς γε Νεοπτολέμοιο φίλοιο
 πάσαν ἀληθεῖην μύθησομαι, ὥς με κελύει·
 αὐτός γάρ μιν ἐγὼ κοίτης ἐπὶ νηὸς εἴσγη
 ἤγαγον ἐκ Κυόρου μετ' εὐκνήμιδας Ἀχαιοῦ.
 ἦ τοι ὅτ' ἀμφὶ πόλιν Τροίην φραζοίμεθα βουλάς,
 αἰεὶ πρῶτος ἔβαζε καὶ οὐχ ἡμάρτανε μύθων·
 Νέστωρ ἀντίθεος καὶ ἐγὼ νικάσσομεν οἶω.
 αὐτὰρ ὅτ' ἐν πεδίῳ Τρώων μαρναίμεθ' Ἀχαιοί,
 οὐ ποτ' ἐνὶ πλῆθι μένεν ἀνδρῶν οὐδ' ἐν ὀμίλῳ,
 ἀλλὰ πολὺ προθέεσκε, τὸ δ'ν μένος οὐδενὶ εἰκῶν·
 πολλοὺς δ' ἀνδρας ἔπεφνεν ἐν αἰνῇ δῆϊοτῆτι.
 πάντας δ' οὐκ ἐν ἐγὼ μύθησομαι οὐδ' ὀνομήνω,
 ὅσσον λαὸν ἔπεφνεν ἀμύνων Ἀργεῖοισιν,
 ἀλλ' οἷον τὸν Τηλεφίδην κατενήρατο χαλκῶ,
 ἦ ῥω Ἐδρύπυλον· πολλοὶ δ' ἀμφ' αὐτὸν ἑταῖροι
 Κήτειο κτείνοντο γυναιῶν εἵνεκα δῶρων.
 κείνον δὲ κάλλιστον ἴδον μετὰ Μέμνονα δῖον.
 αὐτὰρ ὅτ' εἰς ἔπτον κατεβαίνομεν, δ'ν καμί' Ἐπειός,
 Ἀργεῖων οἱ ἄριστοι, ἐμοὶ δ' ἐπὶ πάντ' ἐτέταλτο,
 ἢ μὲν ἀνακλῦναι πυκινὸν λόχον ἦδ' ἐπιθεῖναι·
 ἔνθ' ἄλλοι Δαναῶν ἡγήτορες ἦδ' ἐ μέδοντες

455

460

465

470

475

480

485

490

490

495

500

505

510

515

520

525

Δύο χρόνια πριν από τον θάνατό του ο Αισχύλος, το 458 π.Χ., κατέλαβε, ακόμη μια φορά, την πρώτη θέση στους δραματικούς αγώνες με τη μὴν σοφὸμένη τραγῳδία, την Ορέστεια, που αφαιρείται από τα θεαματικὰ συνεχόμενα έργα Ἀγαμέμνων, Χορηφόροι, Εὐμενίδες και αντὶ το θέμα της από τον μῦθο των Ατρειδῶν. Στο επόμενον των δύο πρώτων έργων βρίσκεται ο φόνος, στον Αγαμέμνονα ο φόνος του ἴδιου του Αγαμέμνονα, που γυρίζει νικητὴς από την Τροία, και της Κασσάνδρας από την Κλυταιμῆστρα, στις Χορηφόρες ο φόνος της Κλυταιμῆστρας και του Αίγισθου από τον Ορέστη. Στις Εὐμενίδες η ακολουθία φόνος — εκδίκηση με ἄλλο φόνο — αναφέρεται με την ισόψηφη αδιώωση του μητροκτόνου Ορέστη από τον Ἄρειο πάγο.

Το απόστασμα που ακολουθεῖ αποτελεῖται από τον πρόλογο, την αυσηγήματα μακρὰ πάροδο του Αγαμέμνονα, η οποία, κατά κάποιον τρόπο, λειτουργεῖ ως λυρική εισαγωγή σε ολόκληρη την τραγῳδία, και την αρχή του πρώτου επεισοδίου. Ο πρόλογος εκφέρεται από τον φίλακα, που δέκα χρόνια περσμένη νύχτα μέρα πᾶνω στη στέγη του στυτιοῦ του Αγαμέμνονα να δει το σημάδι της φωτιάς που θα σημαίνει ότι έπεσε η Τροία. Όταν το μήνυμα φτάνει, η απροσποίητη χαρὰ του φίλακα σκιαζεται από την ανησυχία για το μέλλον, η οποία τροφοδοτεῖται πιο πολύ από εκείνα που αποσιωπᾶ ή υπαινιχεται και όχι από εκείνα που λέει. Στην πάροδο ο χορός των γερόντων του Ἄργους, που έρχεται για να μάθει από

ΦΥΛΑΞ

θεοὺς μὲν αἰτῶ τῶνδ' ἀπαλλαγὴν πόνων,
φρουρὰς ἐτείας μῆκος, ἦν κοιμώμενος
στέγαις Ἀτρειδῶν ἀγκαθεν κυνὸς δίκην
5 ἄστρον κάτοιδα νικτέρων ὀμήγουρι,
καὶ τοὺς φέροντας χεῖμα καὶ θέρος βροτοῖς
λαμπροὺς δυνάστας, ἐμπρέποντας αἰθέρι,
† δαστέραι† ὅταν φθίνωσαν, ἀντολὰς τε τῶν.
καὶ νῦν φυλάσσω λαμπάδος τὸ ξύμβολον,
αὐγὴν πυρὸς φέρουσαν ἐκ Τροίας φάτιν
10 ἀλώσαμόν τε βᾶξιν· ὠδὲ γὰρ κρατεῖ
γυναικὸς ἀνδρόβουλον ἐλπίζον κέαρ.
εὖτ' ἂν δὲ νικτίπλαγκτον ἄνδρῶσάν τ' ἔχω

ἑάλω ἢ Τροία

τη βασίλισσα για που λόγο προσφέρονται παντού θυσίες, αναφέρεται στο ξεκίνημα της στρατείας, θυμιάται ότι τους δύο γιους του Ατρέα τους πρόπεμπτε ως εκδικητές ο ξένος και μιλᾷει για τον οισαὸ που φανερώθηκε τότε (δύο αετοὶ που σπάραιζαν ετοιμότητα γίνω), για την ξήξηση που ἔδωσε ο Κάλχας (οι δύο αετοὶ εἶναι οι δύο Ατρείδες, που θα ρουν κάποια μέρα την Τροία), αλλά και για το φόβο που μάρτη για την εδεχόμενη της Ατρεμης για το σπαραγμὸ του ανυπεράσπιστου ζώου. Ανησυχος ο χορός, καθώς ξ φέρνει στο νου του τα λόγια του μάρτη, απευθύνει τον περίφημο ἕμνο στον Δία, σ' α που θέσπισε τον νόμο πᾶθει μάθος.

Όμως η οργή του θεοῦ δεν δ' αργήσει να ξεσπάσει: ἀνέμοι από τον Στραμόνα κ λώνουν τα πλοία στην Αιλιδα και ο μάρτης θέτει τον Αγαμέμνονα μπροστά στο δλο ή να εγκαταλείψει την εκστρατεία ή να θυσιάσει την κόρη του στην Ἄρτεμη. Επε έχοντας να επιλέξει ανάμεσα σε δύο κακά, επιλέγει το δεύτερο. Η στιγμή της θυσίας οι αντιδράσεις της Ιφιγένειας περιγράφονται με τόσες λεπτομέρειες και τέτοια εἴδη ώστε, ακόμα και αν δεχθεί κάποιος ότι ο Αγαμέμνων δεν ἔχε ἄλλη επιλογή, το γε αυτό δεν αμβλύνει διόλου την ανησυχία γι' αυτά που θά ῥθουν, μια ανησυχία που ἐκδηλη ἰδιαίτερα στους τελευταίους στίχους της παροδου (ση αντιστροφή).

ΦΥΛΑΚΑΣ

Παρακαλῶ τους θεοὺς να με γλιτώσουν τον ἄμμοιο,
που τυραννέμαι φυλάγοντας πλαγιασμένους
πᾶνω στις βίγλες των Ατρειδῶν, σαν το σκυλί,
χωρὶς τόσα χρόνια ν' ανασάνω, χωρὶς να σχολάσω.

Τη νυχτερινή σύναξη των ἀστρων την ἔμαθα,

και τα στολῖδια του αἰθέρα, τους φωπεροὺς δυνάστες,

5 που μοιράζουν τη ζέση και την ανιατολή και στο βασίλειμά τους.

Και τώρα παραφυλάω της φωτιάς το σημάδι,

το πυροφάνι που θα μας φέρει από την Τροία το νόημα, το μήνυ

10 «Την κουρσέψαμε». Τέτοια προστάζει

η αντροβουλή γυναίκα μ' ἐλπίδα στην καρδιά, προσμεμένοντας.

Κι αλητεῦω πᾶνω σε τούτο το κρεβάτι, ποτισμένο από τ' αργία,

15 εὐνήν ὀνείρους οὐκ ἐπισκοπουμένην
 ἐμήν — φόβος γὰρ αἰνῆ ὕπνου παραστατεί,
 τὸ μὴ βεβαίως βλέφαρα συμβαλεῖν ὕπνῳ—
 ὅταν δ' αἶδειν ἢ μινύρεσθαι δοκῶ,
 ὕπνου τὸδ' ἀντίμολπον ἐντέμνων ἄκος,
 κλαῖω τότ' οἴκου τοῦδε συμφορὰν στένων,
 οὐχ ὡς τὰ πρόσθ' ἄριστα διαποινουμένου.
 20 νῦν δ' εὐτυχῆς γένοιτ' ἀπαλλαγὴ πόνων
 εὐαγγέλου φανέντος ὀφθαλίου πυρός.

ὦ χαιρε λαμπτήρ, νικτὸς ἡμερήσιον
 φάος πφασύσικων καὶ χορῶν κατὰστασιν
 πολλῶν ἐν Ἄργει τῆσδε συμφορᾶς χάριν.
 25 ἰοῦ ἰοῦ.

Ἀγαμέμνωνος γυναικὶ σημαίνω πορῶς
 εὐνῆς ἐπαντέλασαν ὡς τάχος δόμοις
 ὀλολυγμὸν εὐφημιούντα τῆδε λαμπάδι
 ἐπορθιάξεν, εἴπερ Ἰλίου πόλις
 30 ἐάλωκεν, ὡς ὁ φρυκτὸς ἀγγέλων πρόπει.
 αὐτὸς τ' ἔγωγε φροῖμιον χορεύσομαι.
 τὰ δεσποτῶν γὰρ εὐ πεσόντα θήσομαι,
 τρὶς ἔξ βαλοῦσῃς τῆσδέ μοι φρυκτωρίας.

γένοιτο δ' ὄν μολόντος εὐφιλῆ χέρα
 35 ἄνακτος οἴκων τῆδε βαστάσαι χερί.
 τὰ δ' ἄλλα σιγῶ· βουδ' ἐπὶ γλώσση μέγας
 βέβηκεν. οἶκος δ' αὐτός, εἰ φθολογῆν λάβοι,
 σαφέστατ' ἂν λέξειεν· ὡς ἐκὼν ἐγὼ
 μαθῶσιν αὐτῶ καὶ μαθῶσι λήθομαι.

ΧΟΡΟΣ

40 δέκατον μὲν ἔτος τὸδ' ἐπεὶ Πριάμῳ μέγας ἀντίδικος
 Μενέλαος ἀναξ ἰδ' Ἀγαμέμνων,
 διδρόνου Διόθεν καὶ διασκήπτρου
 τμητῆς ὄχυρον ζεύγος Ἀτρείδων,

και τα όνειρα με βλέπουν και δεν έρχονται,
 γιατί ο φόβος με παραστέκει
 15 και δε μ' αφήνει να σιμίζω τα βλέφαρα μέσα στον ύπνο.

Κι αν πω να λιανοτραγουδήσω,
 για να νικήσω τ' αποκάρφωμα
 με πιάνει ο καημός και κλαίω τη μοίρα αυτού του σπιτιού
 που έχασε την τέλεια φροντίδα την αλλοτινή.
 20 Α! κι ας φυτρώσει η πρόσχαρη φωτιά μες στο σκοτάδι,
 να λυτρωθώ —καλότυχός— από τα βάσανά μου.

(Σκάνει φωπιές στο βᾶθος· έτσι τινάζεται)

Γειά σου! λαμπάδα που έφερεις το φως της μέρας μες στη νύχτα,
 εσύ ξυπνάς χλιούς χορούς
 μες στ' Ἄργος για να σε γιορτάσουν.

(Πετιέται στα πόδια του χοροπηδῶντας)

25 Ιού Ιού.
 Φωνάζω στη γυναίκα του Αγαμέμνονα
 να παρατήσει γρήγορα το κρεβάτι
 και με κραυγές χαράς να δώσει απόκριση στη φωτιά:
 30 «Πήραμε την Τροία, το λέει ο φωτερός μαντατοφόρος».
 Εγώ θ' ανοίξω πρώτος το χορό.
 Ο αφέντης μου έπαιξε κι εγώ κερδίζω.
 Με τούτη [τη] φωτιά έφερα εξάρεις!

Ἄμποτε, σα γυρίσει ο αφέντης να σηκώσω
 35 το χέρι του με το χέρι μου.

Όσο για τ' άλλα τιμουδιά. Μεγάλο βόδι μου πατάει τη γλώσσα!

Αν το παλάτι είχε μιλιὰ

θα τα ἔλεγε ολοκάθαρα. Μα εγώ θέλω και μιλιώ σ' όσους ξέρουν,
 θέλω και ξεχνῶ για όσους δεν ξέρουν.

ΧΟΡΟΣ

40 Τούτος είναι ο δέκατος χρόνος που του Πριάμου
 ο μέγας αντίδικος, ο βασιλιάς Μενέλαος
 κι ο Αγαμέμνων, το ζευγάρι των Ατρειδῶν
 τ' οχυρό διπλόσκηπτρο, διπλόθρονο
 από το Δία τιμῶμενο,

1 Η έκφραση βουδ' ἐπὶ γλώσση είναι παροιμιώδης και κατά τον Λεξεμογράφου Ησύχιο (5ος ή 6ος αι. μ.Χ.) χρησιμποιείται γι' αυτούς που δεν μπορούν να μιλήσουν ανοιχτά (ἐπὶ τῶν μῆθ' ὄν νημέων παρηρησιάζεσθαι).

Η Ηλέκτρα συγκρατείται από αρκετούς μελετητές στα όψιμα έργα του Σοφοκλή, αν και μια προωμότερη χρονολόγηση είναι εξίσου πιθανή. Στο συγκεκριμένο έργο δραματοποιείται το επεισόδιο του μύθου των Ατρειδών που αφορά στην εκδίκηση του Ορέστη για το φόνο των Αγαμέμνονα, που διέπραξαν η Κλυταιμίστρα και ο Αίγισθος. Είναι το ίδιο θέμα που πραγματεύεται ο Αισχύλος στις Χοηφόρες και ο Ευριπίδης στην δική του Ηλέκτρα, η δραματολογική όμως επεξεργασία του παραδοσιακού αυτού υλικού από τον Σοφοκλή παρουσιάζει σημαντικές διαφορές. Συγκεκριμένα, στην σοφοκλεία εκδοχή η πράξη της εκδίκησης είναι συνειδητή επιλογή του ήρωα και δεν επιβάλλεται, συμπίπτει απλώς με τον χρισμό του Απόλλωνα: επιπλέον δεν απορρέει από τον κύκλο ενοχής και τιμωρίας που ως προγονική κατάρα περνά από γενιά σε γενιά, ενώ ο προβληματισμός για την μητροκτονία αποτελεί δευτερεύον θέμα. Στο έργο αυτό ο Σοφοκλής τοποθετεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός του την μορφή της Ηλέκτρας και τα ακραία συναισθήματά της: το πάθος της εκδίκησης από το οποίο δονείται, την οδύνη για τον άδικο θάνατο του πατέρα και

ΗΛΕΚΤΡΑ

ὦ φάος ἄγνων
καὶ γῆς ἰσόμοιρ' ἀήρ, ὡς μοι
πολλὰς μὲν θρήνων ὤδᾶς,
πολλὰς δ' ἀντήρεις ἦσθου
90 στέρνων πλαγὰς αἰμασομένων,
ὅπῳταν δνοφερὰ νῆξ ὑπολειφθῆ·
τὰ δὲ πανυχίδων κήδη στυγεραὶ
ξυνίσασ' εἶναι μογερῶν οἴκων,
ὅσα τὸν δύστηνον ἔμον θρηνώ
95 πατέρ', ὃν κατὰ μὲν βάρβαρον αἶαν
φόνιος Ἄρης οὐκ ἐξέτισεν,
μήτηρ δ' ἤμη χά' κοινολεχθῆς
Αἴγισθος ὅπως δρῶν ἰλοτόμοι
σχίζουσι, κάρᾳ φονίῳ πελέκει.
100 κούδεις τούτων οἴκτος ἀπ' ἄλλης

Ο θρήνος της Ηλέκτρας

την στέρηση του Ορέστη, αλλά και τη λύτρωση που έρχεται στο τέλος με την αποσταση της τάξης στον οίκο των Ατρειδών.

Το έργο αρχίζει με την άφιξη στο παλάτι των Μυκηρῶν του Ορέστη, του Πηλέδου του γέροντα Παιδαγωγού. Ο Ορέστης αναφέρεται στον χρισμό του Απόλλωνα και κουνώνει το σκεδὸ του για την πραγματοποίηση της εκδίκησης. Εν συνεχεία, ενώ οι άνδρες εγκαταλείπουν την σκηνή για να προσφέρουν χῶες στον τάφο του Αγαμέμνονα εμφανίζεται η Ηλέκτρα, η οποία θα παραμείνει στο εξής στη σκηνή σχεδόν αδιάλειπτα. Η θρηνητική μονωδία που εκτελεί σε λυρικούς ανapaίστους (οι ανθολογοῦμενοι εἰ 86—120) αποσκοπεί στην παρουσίαση της δραματικής κατάστασης της ηρωίδας. Ο λείπτης θρήνος, η ζωντανή ανάμνηση του φόνου, τραυματικές εἰκόνας από την άσχημη Κλυταιμίστρα—Αἴγισθου, ο πόθος για εκδίκηση που ενστασιάζει η επιστροφή Ορέστη, είναι τα θέματα που θύγονται. Η μονωδία κλείνει με την επίκληση των χθῶ θεοτήτων να έρθουν αρωγοὶ στο έργο της εκδίκησης.

ΗΛΕΚΤΡΑ

Καθάρσιο φῶς
καὶ ἀγέρα, τῆς γῆς ἀδελφῆ,
πόσες ακοὺς θρήνων κραυγῆς,
πόσες ακοὺς βροντερές χτυπιές
90 στέρνων καταματωμένων, κάθε φορὰ
που ἡ ζοφερὴ νύχτα στερεῦει.
Ὅσο για τὰ νυχτέρια μου, το μισερὸ
το ξέρεε στρώμα του θλιβεροῦ σπιτιοῦ
πόσο θρηγνὴ για το δυστυχισμένο
95 τὸν πατέρα μου που σε βάρβαρη γῆ
δεν του χάρισε θάνατο ο Ἄρης,
ἡ μάνα μου ὅμως καὶ ο εραστής ο Αἴγισθος,
καθὼς οἱ ξυλοκόποι πελεκούν βελανιδιά,
με φονικό τσεκούρι το κεφάλι τοῦ σκίζουν.
100 Κι ἄλλος ἀπὸ μένα κανένας

ἢ μοῦ φέρεται, σοῦ, πάτερ, οὕτως
αἰκῶς οἰκτρῶς τε θανόντος.
ἀλλ' οὐ μὲν δὴ

λήξω θρήνων στυγερῶν τε γόνων,

105 ἔστ' ἂν παμφεγγεῖς ἄστρων
ρίπας, λεύσσω δὲ τῶδ' ἦμυρ,
μὴ οὐ τεκνολέπειρ' ὥς τις ἀηδῶν
ἐπὶ κωκυτῶ τῶνδε πατρῶων
πρὸ θυρῶν ἠχώ πασι προφωνεῖν.

110 ᾧ δῶμ' Ἄιδου καὶ Περσεφόνης,
ᾧ χθόνι' Ἐρμῆ καὶ πότι' Ἄρά,
σεμναί τε θεῶν παῖδες Ἐρινύες,
αἰ τοὺς ἀδίκως θηήσκοντας ὀράθ',

115 αἰ τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους,
ἔλθετ', ἀρήξατε, τείσασθε πατρὸς
φόνον ἡμετέρου,

καὶ μοι τὸν ἐμὸν πέμψατ' ἀδελφόν.
μύνη γὰρ ἄγεω οὐκέτι σωκῶ
120 λύπης ἀντήρροπον ἄχθος.

δε σε πόνεσε, πατέρα, που τέτοιο
φριχτό, πικρό θάνατο βρήκες.

Μα ποτέ δε θα πάψω να θρηνώ,
να βογγῶ γοερά,

105 όσο θα βλέπω των άστρων το φέγγος
να τρέμει κι όσο της μέρας το φως
να σκούζω σαν αηδονά που τα παιδιά της έχασε
και στα πατρικά πεζούλια ο λάλος
να πηγαينوφέρει τον αντίλαλο.

110 Της Περσεφόνης και του Χάρου κατοικιά,
του Κάτω Κόσμου Ερμή, Αρά-κατάρα,²
κόρες θεῶν, Ερινύες σεμνές³

που βλέπετε τους αδικοχαμένους,
αλλά κι όσους τρυπώνουν σε κρεβάτια ξένα,⁴

115 ελάτε, συντρέχτε, πληρώστε του δικού μου
πατέρα το φόνο

και στείλτε μου τον αδερφό.

γιατί μόνη μου πια δεν μπορώ, δε βιαστά
120 το βαρύ τ' αντιζύγι της λύπης.

(μετάφραση Κ. Χ. Μύρης)

1 Για τους αρχαίους το κελόδημα του σπιδονιού ήταν λυπητερό. Η αιτιολογική εξήγηση που έδιναν ήταν ότι επρόκειτο για τον θρήνο της μεταμορφωμένης σε σπιδόνα Πρόκνης, της κόρης του βασιλιά της Αθήνας Πανδίωνα, η οποία θρηνώσε για τον γιο της, τον Ίτω. Σύμφωνα να με τον μύθο, ο θραυκτής καταγωγής σύζυγος της Πρόκνης Τηρέας έβιασε την αδελφή της Φιλομήλα και στη συνέχεια, για να μην αποκαλυφθεί ο βιασμός, της έκοψε τη γλώσσα: όταν η Φιλομήλα βρήκε τον τρόπο (με ένα κέντημά της) να αποκαλύψει την αλήθεια, η Πρόκνη, για να εκδικηθεί τον Τηρέα, σκότωσε τον γιο του, τον Ίτω, και με τις σάρκες του παρέθεσε δείπνο στον Τηρέα. Εκείνος, όταν εκ των υστέρων έμαθε την αλήθεια, κατεδίωκε τις δύο αδελφές. Οι θεοί μεταμόρφωσαν και τους τρεις σε πουλιά: την Πρόκνη σε αηδώνι, τη Φιλομήλα σε χελιδόνι και τον Τηρέα σε τσαλακατεμένο.

2 Πρόκειται για την κατάρα που ξεστόμισε ο Αγαμέμνων κατά των δολοφόνων του τη στημή του φόνου. Η 'κατάρα' αποκαλείται πάντα: ο προσδιορισμός χρησιμοποιείται συνήθως για θεές.

3 Οι Ερινύες ήταν χθόνιες θεότητες που εκδικούνταν εγκλήματα τα οποία σχετίζονταν και κύριο λόγο με την οικογένεια.

4 Ο πληθυντικός υπονοεί τη διπλή αποπλάνηση: ο Αίγιοθος είχε αποπλανήσει τη γυναίκα του Αγαμέμνονα, όπως ο πατέρας του Θυέστης τη γυναίκα του Ατρέα (πατέρα του Αγαμέμνονα).

69. — Αντιγόνη 332-375

Η πλοκή της Αντιγόνης καλύπτει γεγονότα από τον θάνατο του Ετεοκλή και του Πολυνέκη έως τον θάνατο της Αντιγόνης και την συντριβή του Κρέοντα με την αυτοκτονία του γιου του Αίμονα και της γυναίκας του Ευρυδίκης: την απαγόρευση της ταφής του Πολυνέκη από τον Κρέοντα, την ταφή του νεκρού από την Αντιγόνη, τη σύλληψή της και τον 'επιταφιασμό' της στην υπόγεια φυλακή, την επιμονή του Κρέοντα, παρά τις προειδοποιήσεις από τον Αίμονα και, κυρίως, από τον Τειρεσία, και την τελική καταστροφή.

Το επόμενο απόσπασμα, το πρώτο στάσιο της τραγωδίας, που είναι, χωρίς αμφιβολία, το περιφημότερο σωζόμενο χορικό τραγούδι, ακολουθεί αμέσως μετά τη σκηνή με τον φίλακα, όπου περιγράφεται η μυστηριώδης ταφή του νεκρού Πολυνέκη. Με αφορμή το συγκεκριμένο γεγονός, ο χορός, γενικεύοντας, μιλάει για το δέος (τρόφο και θανμασμό) που προκαλεί με τα επιτεύγματά του ο άνθρωπος, το δεινόν κατ' εφοχόν, και αναφέρε-

ΧΟΡΟΣ

στρ. α' πολλά τὰ δεινὰ κοῦδεν' ἀνθρώπου δεινότερον πέλει·

τοῦτο καὶ πολλοὶ πέραν

335 πόντου χαιμερίω νότῳ

χωρεῖ, περιβρυχίσιον

περῶν ὑπ' οἰδμασιν, θεῶν

τε τὰν ὑπερτάταν, Γᾶν

ἄφθιτον, ἀκαμάταν ἀποτρύεται,

340 ἰλλομένων ἀότρων ἔτος εἰς ἔτος,

ἱππέϊω γένει πολεῦν.

αντ. α' κουφονῶν τε φίλον ὄρ-

νήθων ἀμφιβάλων ἄγει

καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη

345 πόντου τ' εὐναλίαν φύσιν

σπεύρασι δικτυοκλώστοις,

περιφραδῆς ἀνήρ· κρατεῖ

δὲ μηχαναῖς ἀγρᾶνλου

οὐδέν ἀνθρώπου δεινότερον

ται στα θικά, κοινωνικά και πνευματικά επιτεύγματα, τα οποία μνημονεύονται λίγο-λίγο σταθερά σε ανάλογα κείμενα για την ανάπτυξη του πολιτισμού από μια αρχική και στασιή κατάσταση. Συγκεκριμένα αναφέρονται η ναυσιπλοΐα και η γεωργία, το και το ψάρεμα και η εξημέρωση του αλόγου και του ταύρου, η ανάπτυξη της γλώσσας και λογικής, η δημιουργία κοινωνιών, η οικοδομία και η ιατρική. Στο τέλος γίνεται λόγος στην ορθή χρήση των ικανοτήτων που παρήγαγαν αυτά τα επιτεύγματα.

Το στάσιο αυτό συνιστά, όπως έχει γραφεί, μια από τις πρωιμότερες μαρτυρίες το αξιανόμο ενδοαφόρον των Ελλήνων σχετικά με την ανάπτυξη των ανθρώπινων νοημών και την αντίθεση ανάμεσα στη φύση και στον νόμο (πολιτισμό), θέματα που κά στις νέες επιστημονικές, ανθρωπολογικές και πολιτικές τάσεις των μέσων του 5ου αιώνα» (M. Griffith).

ΧΟΡΟΣ

Πολλά γεννούν το δέος·

το μέγα δέος ο άνθρωπος γεννά·

περνά τον αφρισμένο πόντο

335 με τις φουρτούνες του νοτιά,

στη μέση σκάβει το βραθύ

και φουσκωμένο κύμα·

και την υπέρτατη θεά, τη Γη,

την άφρατη παιδεύει την ακάματη

οργώνοντας με τα καματερά

340 χρόνο το χρόνο φιδσοσέρνοντας τ' αλέτρι.

Και των αστόχαστων πτηνών

τις φυλές κυνηγά με τα βρόχια,

των αγρίων θηρίων τα έθνη,

345 των βυθών την υδρόβια φύτρα

με δίχτυα πλεγμένα στριφτά,

ο τετραπέρατος τ' αγρίμι της βουνοκορφής

δαμάζει με τεχνάσματα· φορεῖ

350 θηρὸς ὀρεοσιβάτα, λασιαύχενά θ'
ἵππον ὀχμάζεται ἀμφὶ λόφον ζυγῷ
οὔρειόν τ' ἀκμήτα ταῦρον.

στρ. β' καὶ φθέγμα καὶ ἀνεμόεν φρόνημα καὶ
ἀστυνόμους

356 ὄργας ἐδιδάξατο καὶ δυσσῶλων
πάγων ὑπαίθρεια καὶ
δύσομβρα φεύγειν βέλη

360 παντοπόρος· ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται
τὸ μέλλον· Ἄϊδα μόνου
φεῦξιν οὐκ ἐπάξεται·
νόσων δ' ἀμηχάνων φυγὰς

364 ξυμπέφρασται.

αντ. β' σοφόν τι τὸ μηχανάσει τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ'
ἔχων

τοτὲ μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλὸν ἔρπει.
νόμους παρείρων χθονὸς
θεῶν τ' ἔνορκον δίκαι

370 ὑμίπολις· ἄπολις ὄψω τὸ μὴ καλὸν
ξύνεστι τόλμας χάριν.
μῆτ' ἔμοι παρέστιος

375 ὄς τὰδ' ἔρδοι.
γένουτο μῆτ' ἴσον φροινῶν

350 στῶν ἀλόγων τὴν πλοῦσια χαιτή ζυγὸ
καὶ στὸν ταῦρο, ποὺ βορβάτος βοσκάει στα ὄρη.

355 Ἔνας τὸν ἄλλο δίδαξε λαλιά,
τὴ σκέψη, σὰν τὸ πνεῦμα τῶν ἀνέμων,
τὴν ὄρεξη γὰ ζεῖ σε πολιτείες·

360 ὡς γὰ γλιτώνει τὸ χαλάζι, μες στ' ἀγιάζι,
τὴν ἀγρια δαρτὴ βροχὴ μέσα στὸν κάμπο,
ὁ πολυμήχανος ἀμήχανος δε θ' ἀντιφύσει
τὰ μελλούμενα· τὸ χέρο μόνου
να ξεφύγει δὲν μπορεῖ·
μόλο ποὺ βρήκε ψάχνοντάς και γιατρεῖές
σ' ἀγιάτρευτες ἀρρώστειες.

365 Τέχνες μασταρικές σοφίστηκε
ποὺ δὲν τις βάζει ὁ νοῦς
κι ὅμως μια στὸ καλὸ, μια στὸ κακὸ κυλάει·
ὅποιος κρατεῖ τὸν ἀνθρώπινο νόμο

370 καὶ τοῦ θεοῦ τὸ δίκιο, ποὺ ὄρκος τὸ δένει φοιχτός
πολίτης· ἀλήτης καὶ φυγάς,
ὅποιος κλωσσάει τ' ἄδικο, μακάρι καὶ μ' ἀποκοτιά,
ποτέ σε τράπεζα κοινὴ

375 ποτέ μου βούληση κοινὴ
μὲ κείνον ποὺ τέτοια τολμάει.

(μετάφραση Κ. Χ. Μύρη)

Οι Φοίνισσες (πθ. 409 π.Χ.) είναι έργο ομόθεμο με τους Έπτὰ ἐπὶ Θήβας του Αισχύλου (Κείμενο 61). Στο επίκεντρο και των δύο έργων βρίσκεται η διαμάχη των γιων του Οιδίποδα, του Ετεοκλή και του Πολυνέικη, για τον θρόνο της Θήβας, η οποία θα τεμαστώ με τον θάνατο και των δύο. Στον Αισχύλο τα δύο αδέλφια δεν συναντώνται ποτέ πριν από την μοιραία μονομαχία στην έβδομη πύλη της επτάπυλης Θήβας. Ο Ευρυπίδης, ακολουθώντας εν μέρει τον Σπησίφορο (Κείμενο 39), μεταπλάθει τον μύθο και εισάγει μια —ατελέσφορη τελικά— προστάθεια της Ιοκάστης να συμπλιώσει, την ύστατη στιγμή, τους δύο γιους της. Χάρη στην πρωτοβουλία της, ο Πολυνέικης, ο οποίος στους Έπτὰ είναι απλώς ένα όνομα στα στόματα των άλλων, που τον παρουσιάζουν με τα μελανότερα χρώματα, έρχεται στη Θήβα. Με τον τρόπο αυτό ο Ευρυπίδης διαμόρφωσε τις προϋ-

ΠΟΛΥΝΕΙΚΗΣ

ἀπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφην,
 470 κοῦ ποικίλων δεῖ τάνδιχ' ἐρμηνεμάτων·
 ἔχει γὰρ αὐτὰ καιρόν· ὁ δ' ἄδικος λόγος
 νοσῶν ἐν αὐτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν.
 ἐγὼ δὲ πατρὸς δωμάτων προυσκεψάμην
 τοῦμόν τε καὶ τοῦδ', ἐκφυγεῖν χρήζων ἀρὰς
 475 ὡς Οἰδίπους ἐφθέγγατ' εἰς ἡμᾶς ποτε·
 ἐξηλθον ἔξω τῆσδ' ἐκὼν αὐτὸς χθονός,
 δούς τῶδ' ἀνάσσειν πατρίδος ἐναιωτοῦ κύκλου,
 ὥστ' αὐτὸς ἄρχων αὐθις ἀνὰ μέρος λαβὼν
 καὶ μὴ δι' ἔχθρας τῶδε καὶ φθόνου μολῶν
 480 κακόν τι δράσαι καὶ παθεῖν, ἃ γίγνεται.
 ὁ δ' αἰνέσας ταῦθ' ὀρκίους τε δούς θεοῦς

1 Ο Πολυνέικης σφέρεται κατά της (σοφιστικής) ρητορικής, εκφωνώντας ο ίδιος ένα ρητορικό δραματικό λόγο με ευδιάκριτη δομή: 'προοίμιο' (στ. 469-472), 'δηήρησι' και προσάσεις (στ. 473-493), 'επίλογος' (στ. 494-496).

Η Συμφιλίωση που δεν έγινε

ποθείσει για τον αγώνα λόγων (Κείμενο 72, Εισαγωγικό σημείωμα), για τον σκοπό να φανταστεί κάποιος καταλληλότερους αντιπάλους από τον και τον Πολυνέικη. Ο αγώνας λόγων των Φοινισσών, στον οποίο, εκτός από αδελφούς, συμμετέχει και η Ιοκάστη, και μάλιστα όχι με την ουδετερότητα του λά με το πάθος και την αγωνία του άμεσα ενδιαφερόμενου, είναι πρωτοεχρηστικά έχει γραφεί ότι αν μνησθήκαν μεταγενέστεροι τις Φοίνισσες, τις μνησθήκα για τη σπηρή του αγώνα. Το απόσταγμα που ακολουθεί προέρχεται απ' αυτή τ Πρόσθετο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συγκεκριμένη περικοπή και για το λόγο χούται ενκρινώς προβληματισμοί και αναζητήσεις της εποχής, κυρίως από τη λία κάποιων σοφιστών.

ΠΟΛΥΝΕΙΚΗΣ¹

Ο λόγος της αλήθειας είναι απλός —περίπλοκα
 470 σοφίσματα το δίκαιο δεν χρειάζεται· μιλά από μόνο του.
 Ο άδικος λόγος, που νοσεί, χρειάζεται φάρμακα σοφά.
 Εγώ με μόνην έγνοια του οίκου μας το μέλλον,
 αλλά και αυτού και το δικό μου, να αποφύγω θέλησα
 475 τις κατάρες που εξαπέλυσε εναντίον μας ο Οιδίπους·²
 και εκούσια εξορίστηκα απ' τη χώρα, παραδίδοντας
 σε αυτόν την εξουσία, να κυβερνήσει για ένα χρόνο
 και ύστερα να αναλάβω εγώ με τη σειρά μου,
 για να μην πέσει έχθρα ή φθόνος μεταξύ μας
 480 και πράξω ή πάθω τίποτε κακό, καθώς συμβαίνει πάντα.
 Αλλά αυτός, ενώ σε όλα με όρκο συμφώνησε,

2 Σύμφωνα με την εκδοχή του μύθου που υιοθετεί ο Ευρυπίδης στις Φοίνισσες, όταν θηκαν οι δύο γιοι του Οιδίποδα, έκλεισαν τον πατέρα τους στο σπίτι, για να ξεόνειδος που τον βάραινε. Εκείνος, οργισμένος, τους καταράστηκε να μοιράσουν τικό κληρο με ακονισμένο σίδερο.

- ἔδρασαν οὐδὲν ὦν ὑπέσχετ', ἀλλ' ἔχει
 τυραννίδ' αὐτὸς καὶ δόμων ἐμὸν μέρος.
 καὶ νῦν ἔτοιμός εἰμι τάμαντοῦ λαβῶν
 485 στρατῶν μὲν ἔξω τῆσδ' ἀποστείλαι χθονός,
 οὐκείν δὲ τον ἐμὸν οἶκον ἀνὰ μέρος λαβῶν
 καὶ τῶδ' ἀφέναι τὸν ἴσον αὐθις <eis> χρόνον,
 καὶ μῆτε πορθεῖν πατρίδα μῆτε προσφέρειν
 490 πύργουςι πηκτῶν κλιμάκων προσαμβάσεις,
 ἃ μὴ κυρήσας τῆς δίκης πεφράσσομαι
 δρᾶν. μάρτυρας δὲ τόνδε δαίμονας καλῶ
 ὡς πάντα πράσασιν σὺν δίκῃ δίκης ἄτερ
 ἀποστεροῦμαι πατρίδος ἀνοσιώτατα.
 ταῦτ' αὐθ' ἕκαστα, μῆτερ, οὐχὶ περιπλοκάς
 495 λόγων ἀθροίσας εἶπον ἀλλὰ καὶ σοφοῖς
 καὶ τοῖσι φαίλοισι ἐνδιχ', ὡς ἐμοὶ δοκεῖ.
 ΧΟΡΟΣ
 ἐμοὶ μὲν, εἰ καὶ μὴ καθ' Ἑλληνῶν χθόνα
 τεθράμμεθ', ἀλλ' οὖν ξυνετά μοι δοκεῖς λέγειν.
 ΕΥΤΕΟΚΛΗΣ
 εἰ πᾶσι ταῦτο καλὸν ἔφυσον θ' ἅμα,
 500 οὐκ ἦν ἂν ἀμφίλεκτος ἀνθρώποις ἔρις·
 νῦν δ' οὐθ' ὅμοιον οὐδὲν οὐτ' ἴσον βροτοῖς
 πλὴν ὀνομάσαι· τὸ δ' ἔργον οὐκ ἔστιν τόδε.
 ἐγὼ γὰρ οὐδὲν, μῆτερ, ἀποκρύψας ἐρώ·
 505 ἄστρων ἂν ἔλθοιμ' αἰθέρος πρὸς ἀντολὰς
 καὶ γῆς ἔνεσθε, δυνατὸς ὦν δρᾶσαι τάδε,
 τῆν θεῶν μεγίστην ὡστ' ἔχειν Τυραννίδα.
 τοῦτ' οὖν τὸ χρηστὸν, μῆτερ, οὐχὶ βούλομαι
 ἀλλ' ἄλλω παρεῖναι μάλλον ἢ σφίξεν ἐμοί·
 510 ἀνανδρία γάρ, τὸ πλεόν ὅστις ἀπολέσας
 τοῦλασσον ἔλαβε. πρὸς δὲ τοῖσδ' αἰσχύνομαι
 ἐλθόντα σὺν ὄπλοις τόνδε καὶ παρθοῦντα γῆν

- πατώντας την υπόσχεσή του, ακόμα νέμεται
 και το δικό μου μέρος απ' την εξουσία
 και απ' την περιουσία μας. Ωστόσο, είμαι έτοιμος και τώρα,
 485 αν πάρω πίσω ό,τι μου ανήκει, να απομακρύνω
 από τη χώρα το στρατό και να επιστρέψω εδώ,
 παραχωρώντας και σε αυτόν το δικαιο μερίδιό του.
 Και υπόσχομαι μῆτε την πόλη να εκπορθήσω μῆτε
 σκάλες στα τείχη να σπρίξω, και να ανακαλέσω ευθύς
 490 όσα απειλώ να πράξω, αν δεν μου αποδοθει δικαιοσύνη.
 Μάρτυρες τους θεούς καλώ πως δίκαια ενεργώ
 και πως στεροῦμαι την πατρίδα μου άδικα. Μητέρα,
 τα είπα όλα απλά, όπως είναι, δίχως λόγια
 495 περιπλοκά, δίκαια για την κρίση των σοφών
 αλλά και των ανόητων, όπως εγώ νομίζω.

ΧΟΡΟΣ

Εγώ, και ας μη μεγάλωσα σε χώρα ελληνική,³
 διακρίνω, μολαταῦτα, σύνεση στα λόγια σου.

ΕΥΤΕΟΚΛΗΣ⁴

Αν για όλους ταυτιζόταν το ωραίο με το σοφό,
 500 λογομαχίες τους ανθρώπους δεν θα χωρίζαν·
 αλλά τίποτε δεν είναι ίσο ούτε όμοιο για όλους
 παρά μόνο στα λόγια —από τα έργα πόρρω απέχει.

Κι εγώ απροκόλυπτα, μητέρα, θα μιλήσω:

505 λοιπόν, εγώ θα έφθανα, αν μου ήταν δυνατό,
 ως και στην αστεριών το θόλο και ως τα έγκατα της γης,
 για να μη στερηθώ την εξουσία, τη μέγιστη θεά.

Αυτόν το θησαυρό, μητέρα μου, για μένα τον κρατώ,
 510 δεν τον χαρίζω κανενός. Είναι άναντρο να χάσεις το πολύ
 και να επανασταθείς στο λίγο· όπως ανείσχυντο
 θεωρώ που τώρα ήρθε αυτός αφιαιρούμενος

3 Ο χορός, που έδωσε τον τίτλο στο έργο, απαρτίζεται από νεαρές γυναίκες από τη συγκεκριμένα από την Τύρο. Οι συμπλοκές τους, που έχουν συγγενικούς δεσμούς θήβα, τις διάλειξαν για την μορφή τους και τις έστειλαν ως εξάμετο αφιέρωμα Δελφούς, για να υπερετήσουν στον ναό του Απόλλωνα. Στο ταξίδι τους για τους Ι βρέθηκαν στη Θήβα.

4 Η ορολογία που χρησιμοποιεί ο Ευτεοκλής —αλλά και η Ισκάστη, όταν σχολιάζει τα να του— και οι απόψεις που εκφράζει παραπέμπουν στη διδασκαλία γιωστάν σοφ

τυχεῖν δ' ἀ χρήζει· ταῖς γὰρ ἄν Θήβαις τόδε
 γένουτ' ὄνειδος εἰ Μικηναίου δορός
 φόβῳ παρέειν σκήπτρα τὰμὰ τῷδ' ἔχειν.
 515 χρῆν δ' αὐτὸν οὐχ ὄπλοισι τὰς διαλλαγὰς,
 μῆτερ, ποιέσθαι· πᾶν γὰρ ἔξαιρεῖ λόγος
 ὃ καὶ αἰδηρος πολέμιον δράσειεν ἄν.
 ἀλλ', εἰ μὲν ἄλλως τήνδε γῆν οἰκεῖν θέλει,
 ἔξεστ'· ἐκείνῳ δ' οὐχ ἐκὼν μεθήσομαι —
 520 ἄρχων παρὸν μοι, τῷδε δουλεύσω ποτέ;

πρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγανον,
 ζεύγυσθε δ' ἵππους, πεδία πῆμπλαθ' ἀρμάτων,
 ὡς οὐ παρήσω τῷδ' ἐμὴν τυραννίδα.

525 εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι
 κάλλιστον ἀδικεῖν, τάλλα δ' εὐσεβεῖν χρεῶν.

ΧΟΡΟΣ

οὐκ εὖ λέγων χρῆ μὴ μὴ 'πὶ τοῖς ἔργοις καλοῖς·
 οὐ γὰρ καλὸν τοῦτ', ἀλλὰ τῇ δίκῃ πικρὸν.

ΙΟΚΑΣΤΗ

ὃ τέκνον, οὐχ ἅπαντα τῷ γήρῳ κακὰ,
 Ἐπεόκλεες; πρόσσιν· ἀλλ' ἡμπερία
 530 ἔχει τι λέξαι τῶν νέων σοφώτερον.

τί τῆς κακίστης δαιμόνων ἐφέσαι
 Φιλοτιμίας, παῖ; μὴ σύ γ' ἄδικος ἢ θεός·
 πολλοὺς δ' ἐς οἴκους καὶ πόλεις εὐδαιμόνας
 εἰσήλθε κατ' ἄλθ' ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν χρωμένων·
 535 ἐφ' ἣ σύ μαύνη· κείνο κάλλιον, τέκνον,
 Ἰσότητα τιμᾶν, ἢ φίλους αἰεὶ φίλοις
 πόλεις τε πόλει συμμάχους τε συμμάχοις
 συνδεῖ· τὸ γὰρ ἴσον νόμιμον ἀνθρώποις ἔφω,
 τῷ πλέονι δ' αἰεὶ πολέμιον καθίσταται

5 Στο πρωτότυπο Φιλοτιμία. Το επίθετο φιλάτιμος (αὐτός που θέλει να τον τιμούν, 'φιλόδοξος'), που αρχικά είχε θετικό περιεχόμενο, απέκτησε αρνητική χροιά στα τέλη του πέμπτου

να εκπορθήσει αυτή τη γη, για να ανακτήσει
 ό,τι του ανήκει. Τι ταπεινώση, σ' αλήθεια, θα ήταν
 και για τη Θήβα, αν από φόβο μπρος στην απειλή
 του μυκηναίου στρατού τα σκήπτρα παρατούσα,
 515 για να τα πάρει αυτός! Δεν έπρεπε ένοπλος, μητέρα,
 για συμφιλίωση να μιλάει, αφού ο λόγος πετυχαίνει
 και όσα τα όπλα ενός εχθρού μπορούν. Αν με άλλους όρους
 εδώ θέλει να κατοικήσει, έχει την άδεια. Όσο έχω δύναμη
 520 την εξουσία να κρατώ, να γίνω εγώ υπήκοός του;

Λοιπόν, φωτιές ανάψτε, τα σταθιά τραβήξτε, ζήψτε
 τα άλογα, την πεδιάδα πλημμυρίστε με στρατό
 —εγώ δεν πρόκειται την εξουσία να του παραδώσω.

Και αν χρειαστεί γ' αυτήν το άδικο να πράξω,
 υποχωρώ στην ωραιότερη αδικία· ευσέβεια
 525 διαθέτω όσην χρειάζεται για όλα τα υπόλοιπα.

ΧΟΡΟΣ

Πρόξεις κακές ποτέ δεν πρέπει να επαινούνται·
 δεν είναι ωραίο, αλλά και πικρό για τη δικαιοσύνη.

ΙΟΚΑΣΤΗ

Αχ γιε μου Ετεοκλή, στα γηρατειά δεν έρχονται
 μόνο κακά· η πείρα τους μπορεί να ειπεί κάτι σοφότερο
 από τους νέους. Γιατί, παιδί μου, σε έχει κυριέψει
 η φιλαρχία;⁵ Γιατί; Δαιμόνας άγριος είναι αυτή,
 530 που ορμάει μέσα σε ευτυχημένα σπύτια και σε πόλεις
 και μόνο ερείπια αφήνει πίσω της. Γι' αυτήν λοιπόν
 έχασες το μυαλό σου; Όχι, παιδί μου. Αγκάλιασε την άλλην,
 την ισότητα, ό,τι καλύτερο στον κόσμο· αυτήν που ενώνει
 φίλο με φίλο, χώρα με άλλη χώρα, σύμμαχο
 με σύμμαχο. Η ισότητα είναι νόμος φυσικός, παιδί μου·
 535 στο δυνατό πάντα θα στέκει ενάντιο το αδύνατο

αίωνα. Η Ιοκάστη χρησιμοποιεί τον όρο Φιλοτιμία ως συνώνυμο του όρου Τυραννίς. Το ισχύει και για την έννοια πλεονεξία (βλ. στ. 539-540 και 509-510), η οποία επίσης παρὰ μπει στη σοφιστική διδασκαλία.

- 540 πούλασσον ἐχθράς θ' ἡμέρας κατάρχεσθαι.
καὶ γὰρ μέτρ' ἀνθρώποισι καὶ μέρη σταθμῶν
Ἰσότης ἔταξε κάρθμων διάρσιεν,
νικτὸς τ' ἀφεργές βλέφαρον ἡλίου τε φῶς
ἴσον βαδίζει τὸν ἐναύσιον κύκλον,
545 κούδτερον αὐτῶν φθόνον ἔχει νικώμενον.
εἰθ' ἡλιος μὲν νύξ τε δουλεύει βροτοῖς,
σὺ δ' οὐκ ἀνέτη δαμάτων ἔχων ἴσον
καὶ ἴ-τῶδ' ἀπνεύμαι†; κῆρα ποῦ ὅσιν ἡ δίκη;
- τί τῆν τυραννίδ', ἀδικίαν εὐδαίμονα,
550 τιμῆς ὑπέρφει καὶ μέγ' ἤγησαι τόδε;
περιβλέπεσθαι τίμον; κενὸν μὲν οὖν.
ἡ πολλὰ μοχθεῖν πάλλ' ἔχων ἐν δάμιασιν
βούλη; τί δ' ἐστὶ τὸ πλέον; ὄνομ' ἔχει μόνον·
ἐπεὶ τὰ γ' ἀρκοῦνθ' ἱκανὰ τοῖς γε σάφροσιν.
555 οὔτοι τὰ χρήματ' ἴδια κέκτηνται βροτοί,
τὰ τῶν θεῶν δ' ἔχοντες ἐπιμελούμεθα·
ὅταν δὲ χρήζωσ', αὐτ' ἀφαιροῦνται πάλιν.
[ὁ δ' ὄλβος οὐ βέβαιος, ἀλλ' ἐφήμερος.]
- ἀγ', ἦν σ' ἔρωμαι δύο λόγῳ προθεῖσ' ἅμα,
560 πότερα τυραννῆν ἢ πόλιν σῶσαι θέλεις,
ἐρεῖς τυραννῆν; ἦν δὲ νικήσῃ σ' ὄδε
Ἄργεῖά τ' ἔγχη δόρυ τὸ Καδμείων ἔλη,
ὄψη δαμοσθὲν ἄστῳ Θηβαίων τόδε,
ὄψη δὲ πολλὰς αἰχμαλωτίδας κῆρας
565 βία πρὸς ἀνδρῶν πολεμίων πορθουμένας.
δαπανηρὸς ἀρ' ὁ πλοῦτος ὃν ζητεῖς ἔχει
γενήσεται Θήβαιοι, φιλότιμος δὲ σὺ.
- σοὶ μὲν τὰδ' αὐδῶ, σοὶ δέ, Πολύνεικες, λέγω·
ἀμαθεῖς Ἄδραστος χάριτας εἰς σ' ἀνήματα,
570 ἀσύνετα δ' ἠλθες καὶ σὺ πορθήσων πόλιν.
φέρ', ἦν ἔλθῃ γῆν τῆνδ' —ὃ μὴ τύχοι ποτέ—,
πρὸς θεῶν, τροπαῖα πῶς ἀναστήσεις Διί;

- 540 και αυτό τον πόλεμο θα αρχίζει. Η ισότητα
όρισε να δεσπόζουν στους ανθρώπους μέτρα και σταθμά:
το σκοτεινό της νύχτας βλέμμα να μοιράζεται
μέση ἴσα στην πορεία του χρόνου με το φως του ἡλίου·
545 κανένα από τα δυο τους δεν γογγύζει υποχωρώντας.
Και όταν ο ἥλιος και η νύχτα μάς υπηρέτουν,
εσύ δεν θα δεχτείς ἴσο μερίδιο με τον αδελφό σου
στην εξουσία; Και πού είναι η δικαιοσύνη τότε; Αλλά γιατί
τόσο πολύ τιμάς αυτή την εμιαυλιστική αδικία,
την εξουσία; Γιατί τόσο λατρεία; Τόσο σπουδαίο
550 θεωρεῖς το θαυμασμό των άλλων; Ένα τίποτα είναι.
Ἦ θέλεις να μοχθείς, για να στοιβάξεις αγαθά;
Και τι σημαίνουν τα πολλά; Μία λέξη είναι κενή.
Οι φρόνιμοι ικανοποιούνται με ὅσα τους αρκοῦν.
555 Δεν είναι ιδιοκτησία μας τα πλούτη στους θεούς
ανήκουν κι εμεῖς μόνο τα φροντίζουμε· και ὅποτε
αυτοὶ θελήσουν, μας τα παίρνουν. Πῶρα θέλω
να σε ερωτήσω: πες μου, προτιμάς την εξουσία
από τη σωτηρία της πόλης; Και αν αυτός νικήσει;
560 και τα αργίτικα ὄπλα τους Καδμείους καταβάλλουν;
Ἡ Θήβα θα υποδουλωθεῖ και αμέτρητες παρθένες
της βίας θύματα το δρόμο της σκλαβιάς θα πάρουν.
Ο πλοῦτος που ζητάς και η εξουσία θα κοστίσουν
565 πολὺ ακριβὰ στη Θήβα. Αυτά σε σένα εἶχα να ειπῶ.
Και ὅσο για σένα, Πολυνείκη, αἰγὸρι μου, στοχάζομαι
πόσο επιπόλαια σου χαρίστηκεν ὁ Ἄδραστος,⁶
ἀλλά και εσύ πόσο απερίσκεπτα ξεκίνησες
την ἴδια την πατρίδα σου να εκπορθήσεις.
570 Και αν, ο μη γένοιτο, την κυρέψεις, τι εἶδους
τρόπαια θα στήσεις στους θεούς; Και τι λογῆς θυσίες,

⁶ Ο πεθερός του Πολυνείκη. Βλ. Κείμενο 61, σελ. 9.